

Висновки... Таким чином, особистісно орієнтована технологія будується на навчальному діалозі студента й викладача, який направлений на спільне конструювання програмної діяльності. При цьому обов'язково враховуються індивідуальна вибірковість студента до змісту, вигляду та форми навчального матеріалу, його мотивація, прагнення використовувати отримані знання самостійно, за власного ініціативою, в ситуаціях, не заданих навчанням.

Оскільки центром усієї освітньої системи в цій технології є індивідуальність студента, то її методична основа полягає в індивідуалізації і диференціації навчального процесу. Початковим пунктом будь-якої предметної методики є розкриття індивідуальних особливостей і можливостей кожного студента. Потім визначається структура, в якій ці можливості оптимально здійснюватимуться.

Технологія особистісного орієнтованого освітнього процесу припускає спеціальне конструювання навчального тексту, дидактичного матеріалу, методичних рекомендацій до його використання, типів навчального діалогу, форм контролю за особистим розвитком студента під час оволодіння знаннями. Тільки за наявності дидактичного забезпечення, що реалізовує принцип суб'єктної освіти, можна говорити про побудову особистісного орієнтованого процесу.

Перспективи подальших розвідок... Перспективи подальших розвідок щодо особистісно орієнтованої технології навчання у вищій школі ми вбачаємо у проектуванні моделі її впровадження в освітньо-виховний процес вищого навчального закладу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / [авт.-уклад. Н. П. Наволокова]. – Х. : Основа, 2009. – 176 с.
2. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : [навч.-метод. посіб.] / В. Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
3. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / [О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.]. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.
4. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : [учеб. пособие] / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
5. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : [навч. посіб.] / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 352 с.

Анотація

Л.А.Машкина

Личностно ориентированная технология обучения в высшей школе

В статье раскрыты особенности личностно ориентированной технологии обучения, её принципы, средства и модели. Показано задачи личностно ориентированной технологии в высшей школе и требования к её использованию.

Ключевые слова: *личностно ориентированная технология обучения, высшая школа, средства и модели технологии.*

Summary

L.A.Mashkina

Personality-Oriented Technology of Teaching in High School

Peculiarities of personality-oriented technology of teaching, its principles, mean and models are revealed in the article. The tasks of personality-oriented technology in high school, and the demands to its use are shown.

Key words: *personality-oriented technology of teaching, high school, mean and models of the technology.*

Дата надходження статті: „9” березня 2012 р.

УДК 37.035.4

О.П.МУЛЯР,
аспірант
(м.Луцьк)

Організаційно-педагогічні умови формування толерантності старшокласників у процесі навчання суспільствознавчих предметів

У статті запропоновано організаційно-педагогічні умови активізації формування толерантності старшокласників у навчанні суспільствознавчих предметів.

Ключові слова: *толерантність, особистість, свідомість, цінності, соціалізація, педагогічна діяльність.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Необхідною умовою побудови демократичного суспільства є толерантність, яка вимагає від людей коректної поведінки на рівні сімейних, міжгрупових, міжконфесійних, міжнаціональних, а також міжнародних відносин. Толерантність, відображаючи пріоритет загальнолюдських цінностей, виступає регулятором людської життєдіяльності. Для демократичної культури характерна свідомою установка на необхідність багатьох точок зору і на недостатність (обмеженість) будь-якої окремої точки зору. Така установка відображає системність мислення, яке заперечує одновимірну логіку і передбачає багатосторонній розгляд явищ і

процесів. В атмосфері толерантності найбільш повно розкриваються справжні можливості людини і суспільства. Толерантність є характеристикою ідеальних відносин між людьми і може входити в культурний арсенал того чи іншого співтовариства в якості культурної норми і моральної цінності [4, с.6].

У школі ми знаходимо все те, що виявляється в соціальному середовищі. Проте агресивність відносин в школі не тільки відображає, але багато в чому визначає зростання насильства в суспільстві. Школа – не пасивний елемент громадянського суспільства, а місце, де ми можемо побачити його майбутнє і суттєво вплинути на те, яким стане кожна окрема людина, країна, світ. Існують й інші причини соціального характеру, які роблять завдання виховання толерантності надзвичайно актуальними в практичному плані, вимагають від педагога знання проблем, пов'язаних з вихованням толерантності, і способів їх розв'язання.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблемі формування толерантності в умовах сучасного освітнього середовища присвячено роботи В.Лекторського, П.Ніколсона, Л.Рюмшиної, Г.Кожухаря, В.Лабунської, О.Асмолова, Л.Гудкова, Л.Дробіжевої, Г.Солдатової, С.Братченко, О.Гриви, В.Бойко, М.Боритко, І.Бурнашової, Д.Леонтєва та ін. У цих працях досліджено толерантність у соціально-психологічному аспекті, у міжгрупових і міжособистісних відносинах, у контексті процесуальних аспектів спілкування, розкрито підходи до проектування і реалізації педагогічної діяльності з позицій толерантності. Більшість дослідників схиляються до думки, що організація освітнього процесу повинна сприяти вирішенню проблем виховання і розвитку людини, яка не тільки володіє комплексом знань про толерантність як основу життєдіяльності, але й здатна до широкого спілкування в душі гуманістичних традицій та ідей. Практика формування толерантних відносин повинна включати осмислення філософії толерантності, знання і прийняття толерантних норм, розуміння особливостей поведінки інших людей, саморегуляцію рівня емоційного прояву, вміння та навички реалізації толерантності в ситуаціях різноманітного спілкування [3, с.13]. До особистісних чинників, які сприяють формуванню толерантності, відносять: сприйняття суспільного життя як позитивного цілого, розуміння необхідності іншого, відмінностей і особливостей як моментів цілого; відмова від претензій на абсолютну й остаточну істину, потреба в самовираженні, здатність до відповідальної поведінки, відкритість, почуття власної гідності, прагнення до компромісу, осмислений скептицизм [1, с.175].

Формування цілей статті... Метою даної статті є розкриття методичних підходів до формування толерантності старшокласників у процесі навчання суспільствознавчих предметів.

Виклад основного матеріалу... При визначенні методів впливу на учнів учитель повинен розуміти, що на сучасному етапі виховання як суспільне явище найчастіше розглядають як синонім поняття „соціалізація”, під яким розуміють інтеграцію людини в систему соціальних відносин, в різні типи соціальних спільнот (групу, інститут, організацію), як засвоєння суб'єктом елементів культури, соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються якості особистості.

У цілісній структурі освітнього процесу тісно взаємодіють два взаємопов'язаних і водночас відносно самостійних процеси: навчання і виховання. В ході процесу навчання, спрямованого на освоєння наукових знань, завжди має місце виховний аспект (недарма в рамках будь-якої форми навчання планується виховна мета), реалізований через зміст навчального матеріалу, методику його подачі, характер педагогічної взаємодії вчителя та учнів. Виховання завжди містить у собі елементи навчання, оскільки, передаючи особистості знання про норми і правила поведінки (моральне виховання), досягненнях людської культури (естетичне виховання), різноманітні видів професійної діяльності (трудове виховання) і т. д., формуючи навички поведінки в конкретних життєвих ситуаціях, педагог одночасно навчає особистість.

Аналіз програм суспільствознавчих предметів 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів показав, що важливим елементом у формуванні толерантності старшокласників є впровадження в навчально-виховний процес елективних курсів світоглядного спрямування („Людина і суспільство”, „Громадянська освіта”, „Правознавство”, „Права людини”, „Ми – різні, ми – рівні” та ін.) [5].

У процесі вивчення суспільствознавчих предметів в учнів формується негативне ставлення до проявів антигуманізму, нетерпимості, зневаги до інших людей, до представників різних етнонаціональних та соціально-культурних спільнот, вікових, статевих та професійних груп; до проявів насильства, ворожості, всюдозволеності та упередженості в людських взаємовідносинах; до обмеження і порушення прав і свобод людини; до бездуховності й аморальності, догматизму і фанатизму, жорстокості й злостивості; до нехтування правилами й нормами спілкування; до цинізму й егоїзму у стосунках між ровесниками та представниками різної статі; до проявів егоїзму, черствості, ворожості в сімейних відносинах; до спроб використання інших людей як засобів досягнення власних цілей; до нівечення і неповаги людської краси; до неповаги людських переконань та ідеалів [2, с.70].

Розглянемо основні умови, за яких процес формування толерантності старшокласників у процесі навчання суспільствознавчих предметів буде більш ефективним.

Ми виходимо з того, що толерантність – це особлива моральна якість, яка відображає активну соціальну позицію і психологічну готовність до позитивної взаємодії з людьми або групами іншого національного, релігійного, соціального середовища, інших поглядів, світоглядів, стилів мислення і поведінки. Це не вроджена якість людини. Вона формується в процесі практичного спілкування людей і є не тільки обов'язковою умовою, але і результатом процесу міжкультурного спілкування, в якому виховується почуття поваги до інших народів, їх традицій і цінностей. Формування толерантності передбачає виховання терпимості до іншого способу життя, думки, поведінки та цінностей.

На наш погляд, формування таких якостей, як визнання людиною іншого, прийняття, розуміння полегшило б вирішення проблеми формування толерантності. Визнання – це здатність бачити в іншому саме іншого, як носія інших цінностей, іншої логіки мислення, інших форм поведінки. Прийняття – це позитивне відношення до таких відмінностей. Розуміння – це вміння бачити іншого з внутрішньої сторони, здатність поглянути на його світ одночасно з двох точок зору: своєї власної та його.

Толерантність є основою педагогічного спілкування вчителя та учня, суть якого зводиться до таких принципів навчання, які створюють оптимальні умови для формування в учнів культури гідності, самовираження особи, що виключають чинник боязні неправильної відповіді. Формування толерантності неможливе в умовах авторитарного стилю спілкування „вчитель – учень”. Тому однією з умов виховання толерантності є освоєння вчителем певних демократичних механізмів в організації навчально-виховного процесу, спілкування учнів один з одним і з учителем. Якщо педагог толерантний, він упевнений, відкритий, недирективний, доброзичливий. Він виступає по відношенню до учня в ролі наставника. У результаті формування навичок толерантних стосунків дитина здатна успішно взаємодіяти в колективі, може чинити супротив нетолерантним стосункам, перетворюється у соціально адаптовану особистість.

Формування толерантності учнів у процесі навчання суспільствознавчих предметів стає можливим в разі застосування в навчально-виховному процесі певних підходів.

Особистісно орієнтований підхід передбачає визнання права кожної особи на свободу, самовизначення, індивідуальність і самовираження; визнання і виконання своїх обов'язків перед собою й іншими; опору при взаємодії на мотивацію, цінності, досвід, „Я-концепцію” партнера; індивідуальний підхід.

Діяльнісний підхід до суб'єкта толерантності заснований на активному відношенні людини до свого існування і співіснування з іншими і дозволяє знайти найбільш суттєві механізми поширення гуманістичних стосунків у суспільстві і, відповідно до цього – механізми ефективної адаптації людини до соціального середовища. Він передбачає опору на активність, свідомість і самостійність; орієнтацію не на вербальну дію, а на діяльність самої дитини; забезпечення суб'єктивної свободи у виборі діяльності і її компонентів; побудову виховання через спеціально організовану діяльність і спілкування дітей.

Успішне розв'язання проблеми толерантності старшокласників у процесі навчання суспільствознавчих предметів неможливе без дотримання основних принципів виховання і навчання.

Єдність цілей педагога і дитини, чітке визначення мети та педагогічних дій сприятиме вихованню толерантності як інтегрованої характеристики особистості, основою якої є її активна соціальна позиція та психологічна стійкість.

Урахування індивідуальних фізичних і соціально-психічних властивостей особистості дозволить організувати педагогічні дії на випередження (попередження інтолерантної поведінки, щоб вона не закріпилася у свідомості), мінімізувати прояв агресії (фізичної, вербальної, зовнішньої, внутрішньої), зняти напругу в групі дітей, навчити їх способам саморегуляції, підтримувати емоційну чутливість, розвивати емпатію і навчати способам адекватного емоційного реагування (емоційна стабільність), розвивати волюву сферу.

Ефективність формування толерантності залежить від систематичності, послідовності й плановірності педагогічних впливів, які забезпечують формування в кожного учня світогляду, переконань, ідеалів, інтересів, морально-вольових рис, навичок і звичок правильно орієнтованої поведінки, цілісної особистості.

Єдність педагогічних вимог школи, сім'ї та громадськості передбачає розумні, стійкі та єдині вимоги до дітей з боку різних соціальних інститутів, що дозволяє посилити педагогічний вплив на них, підвищити ефективність виховного процесу.

Єдність свідомості й поведінки як принципу виховання полягає в тому, щоб світогляд набув для кожного учня суб'єктивного смислу, став переконанням, поєднанням зі знаннями і практичними діями.

Національна спрямованість виховання толерантності передбачає вивчення рідної мови, формування національної свідомості, любові до рідної землі і свого народу, прищеплення шанобливого ставлення до культури, спадщини, традицій і звичаїв усіх народів, які населяють Україну.

Необхідною умовою формування толерантності дитини є врахування її багатогранної та цілісної природи: анатомо-фізіологічних, психологічних, вікових, генетичних, національних, регіональних особливостей. Нехтування або лише часткове врахування природи дитини не дає змоги ефективно використати виховні можливості, натомість породжує нерозвиненість задатків, нахилів, талантів учнів, невикористання засобів пізнання, загальмованість психічних процесів тощо.

Відповідно до принципу культуровідповідності вчитель повинен спиратися на позитивний досвід взаємодії дитини зі світом, враховувати культурний рівень мікросередовища дитини (клас, сім'я, друзі), віддавати пріоритет національній культурі й етнопедагогіці, використовувати потенціал культури світу.

Для формування якостей особистості (у тому числі й толерантності) учитель повинен готувати учнів до реальних взаємовідносин із навколишнім світом, демонструвати наслідки толерантності й інтолерантності, розкривати шляхи розв'язання конфліктних ситуацій на основі співпраці й діалогу.

Взаємини між учителем і учнями повинні будуватися на принципі поваги до особистості дитини, поєднаному з розумною вимогливістю до неї. Незалежно від позиції дитини, її світогляду, шанобливе ставлення до неї є необхідним принципом виховного процесу. У формуванні толерантності цей принцип набуває подвійну значущість. Поважаючи і приймаючи (не обов'язково погоджуючись) позицію і думку дитини, але при необхідності коригуючи їх, ми показуємо їй приклад толерантного відношення до людини з іншим поглядом на світ. Розумна педагогічна вимогливість не має нічого спільного з приниженням гідності учнів.

Опора на позитивне в людині передбачає опору вихователя на хороше в людині, його довіру до здорових намірів і прагнень учнів. Зосередження тільки на негативних рисах характеру і поведінки учнів деформує виховний процес, заважає формуванню позитивних рис особистості.

Формування в учнів толерантності передбачає гуманізацію взаємин між вихователями та вихованцями, повагу до особистості, розуміння її запитів, інтересів, гідності, довіру до неї. Гуманізація сприяє вихованню гуманної особистості – щирої, людяної, доброзичливої, милосердної.

Принцип єдності знання і поведінки вимагає побудови навчально-виховного процесу щодо формування толерантності на двох взаємопов'язаних рівнях: інформаційному (надання знань про толерантність, її складові, її прояви, про багатовимірність людського буття, формування установки на толерантність) і на поведінковому (озброєння уміннями і навичками толерантної взаємодії), що становлять єдине ціле. Основним критерієм сформованості толерантності повинно стати уміння конструктивно, толерантно взаємодіяти з людьми і групами, що мають певні відмінності. Тому вчитель повинен забезпечити дотримання взаємозв'язку рівнів формування толерантності, перехід толерантності з області знання в зону дії.

Формуючи толерантні установки і поведінку, необхідно створювати умови для рефлексії вихованцями змін, що сталися з ними, і аналізу стосунків, які складаються в колективі, сім'ї, суспільстві. Вчитель повинен спонукати учнів до осмислення і усвідомлення власних дій, прийомів, способів діяльності.

Головною метою і результатом виховного впливу на особистість є самовиховання – свідомо цілеспрямована діяльність людини з удосконалення своїх позитивних якостей і подолання негативних. Ефективність стимулювання самовиховання залежить і від розмаїття використовуваних засобів і методів, і від адекватності реакції на них учнів.

Практика показує, що найкращий результат досягається там, де педагоги застосовують бінарні методи, що припускають виділення пар методів „виховання – самовиховання”. Це методи впливу: а) на інтелектуальну сферу (переконання – самопереконання), б) мотиваційну сферу (стимулювання (заохочення і покарання) – мотивація); в) емоційну сферу (навіювання – самонавіювання); г) вольову сферу (вимога – вправа); ґ) сферу саморегуляції (корекція поведінки – самокорекція); д) предметно-практичну сферу (виховуючі ситуації – соціальні проби); е) екзистенціальну сферу (метод дилем – рефлексія).

Комплексний вплив на особистість вихованця досягається в результаті застосування педагогом таких методів: 1) формування свідомості особистості (переконання, розповіді, пояснення, роз'яснення, лекції, етичні бесіди, диспути, умовляння, навіювання, приклади); 2) організації діяльності та досвіду суспільної поведінки (вправи, привчання, вимога, доручення, створення виховуючих ситуацій); 3) стимулювання поведінки особистості (заохочення, покарання і змагання).

Методи формування свідомості особистості спрямовані на формування поглядів, понять, переконань, уявлень, власної думки та оцінки подій. Спільною особливістю методів даної групи є їх вербальність, тобто орієнтація на слово, яке, будучи найсильнішим виховним засобом, може бути звернено до свідомості дитини особливо точно і здатне спонукати його до роздумів і переживань. Слово допомагає вихованцями осмислити свій життєвий досвід, мотивацію своїх вчинків. Однак сам по собі словесний вплив на вихованця у відриві від інших методів виховання є недостатньо ефективним і не може сформувати стійкі переконання.

Методи організації діяльності і досвіду суспільної поведінки спрямовані на відпрацювання навичок поведінки, які повинні стати нормою для особистості вихованця. Вони впливають на предметно-практичну сферу і спрямовані на розвиток у дітей якостей, які допомагають людині реалізувати себе і як істоту суто суспільну, і як неповторну індивідуальність.

Методи стимулювання поведінки і діяльності використовуються для формування моральних почуттів, тобто позитивного чи негативного ставлення особистості до предметів і явищ навколишнього світу (суспільства в цілому, окремих людей, природи, мистецтва, самого себе і т. д.). Ці методи допомагають учителю сформувати в учнів уміння правильно оцінювати свою поведінку, усвідомити свої потреби, здійснити вибір відповідних їм цілей. В основі методів стимулювання лежить вплив на мотиваційну сферу особистості, спрямований на формування в учнів усвідомлених спонукань до активної і соціально схвалюваної життєдіяльності. Вони мають величезний вплив на емоційну сферу дитини, формують у неї навички управління своїми емоціями, вчать керувати конкретними почуттями, розуміти свої емоційні стани та їх причини. Дані методи впливають і на вольову сферу: сприяють розвитку ініціативи, впевненості у своїх силах; наполегливості, вміння долати труднощі для досягнення поставленої мети, вміння володіти собою (витримка, самовладання), а також навичок самостійної поведінки.

Висновки... Формування толерантної особистості є невід'ємною частиною процесу навчання суспільствознавчих предметів як діяльності, в ході якої йде оволодіння системою знань основ наук і відповідних їм умінь і навичок; закладаються основи світогляду, розвиваються пізнавальні сили, творчі здібності і емоційно-вольова сфера особистості, формуються моральні якості та звички поведінки. Активізація процесу формування толерантності старшокласників вимагає від вчителя застосування таких методів, які б сприяли формуванню свідомості особистості, організації діяльності та досвіду суспільної поведінки, трансформуванню світоглядних установок, які ґрунтуються на вищих цінностях людини, в особисті переконання, а це, в свою чергу, дозволило б розкрити сутність толерантності як способу їх мислення, поведінки і життєдіяльності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Александрова А. С. Сутність толерантності в сучасному суспільстві / А. С. Александрова // Гілея: науковий вісник. – 2010. – Вип. 42. – С. 170–177.
2. Арцишевський Р. А. Курс „Людина і суспільство”. Методика викладання : метод. посіб. для вчителів / Р. А. Арцишевський. – К. : Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2003. – 256 с.
3. Бурнашова И. В. Педагогические условия формирования толерантности у подростков во внеучебной деятельности в школах с углубленным изучением иностранного языка : автореф. дис. на соискание научной степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / И. В. Бурнашова. – Ярославль, 2006. – 25 с.
4. Введение в педагогику толерантности : учеб. пособие для ст-тов пед. вузов / Н. М. Борытко, И. А. Соловцова, А. М. Байбаков ; под ред. Н. М. Борытко. – Волгоград : Изд-во ВГИПК РО, 2006. – 80 с.
5. Муляр О. П. Відображення проблеми толерантності у практиці сучасної школи / О.П. Муляр // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2011. – № 3. – С. 87–92.

Аннотація

О.П.Муляр

Организационно-педагогические условия формирования толерантности старшеклассников в процессе обучения обществоведческих предметов

Предложено организационно-педагогические условия активизации формирования толерантности старшеклассников в обучении обществоведческих предметов.

Ключевые слова: *толерантность, личность, сознание, ценности, социализация, педагогическая деятельность.*

Summary

О.П.Muliar

Organizational and Pedagogical Conditions of High School Pupils Tolerance Formation in the Process of Learning Social Science Subjects

Organizational and pedagogical conditions of activation of high school pupils tolerance formation in learning social science subjects are offered in the article.

Key words: *tolerance, personality, consciousness, values, socialization, pedagogical activity.*

Дата надходження статті: „16” березня 2012 р.